

Kuka välittää suomen kielestä?

KATRI KLEEMOLA

Opetusministeriö julkaisi kaikessa hiljaisuudessa tammikuun alussa selvityksen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtävistä². Tähän asti Kotus on ollut sektoritutkimuslaitos muiden joukossa – ministeriöiden alainen organisaatio, joka toimii asiantuntijana alansa kysymyksissä ja tuottaa alan asiantuntijuutta tukevaa soveltavaa tutkimusta. Nyt selvitysryhmä linjaa, että lähes kaikki Kotuksen tutkimus siirretään yliopistoihin. Selvityksen mukaan Kotukseen jätettäisiin vain ”kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvä tutkimus” – mitä se sitten onkaan. Tuonkin osalta selvitys heittää ilmaan ajatuksen tarvittavan tutkimustiedon hankkimisesta ostopalveluna. Kuitenkin Kotuksen olisi jatkossakin toimittava kielenhuollon, sanaston ja kielipoliittikan asiantuntijana. Tutkimus halutaan poistaa Kotuksesta nimeä myöten: uusi nimi olisi selvitysryhmän mielestä Kotimaisten kielten keskus.

1. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/>

2. Opetusministeriö: *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtävät. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:1*. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kotuksen_tehtavat.html. Helsinki: Opetusministeriö, 2010

Tutkimuksen ja asiantuntijuuden eriyttäminen ei ole uusi ajatus valtionhallinnossa, joskin Kotus-selvitys lienee ensimmäinen, jossa se on viety näin pitkälle. Pelkoa eriyttämisestä esiintyi myös esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen perustamiseen johtaneen prosessin aikana. Ajatus eriyttämisestä vesittää koko sektoritutkimuslaitoksen olemassaolon peruslähtökohdan: asiantuntemus kulkee käsi kädessä ajankohtaisen tutkimustyön rinnalla. Kotuksen kohdalla on vaikea ymmärtää, miten se voi toimia esimerkiksi sanaston ja kielenhuollon asiantuntijana, jos sillä ei ole mahdollisuuksia seurata ja tehdä tutkimusta elävän kielen kehittämisestä. Yliopistoissa tehtävään tutkimukseen sillä ei ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa. Miten siis voitaisiin taata, että Kotus saa asiantuntijatehtäviensä edellyttämää tutkimustietoa? Entä miten ylläpidetään Kotuksen henkilökunnan asiantuntemusta, jos he eivät ole mukana tutkimustyössä?

”Suomen kieltä voi tutkia ja huoltaa laajamittaisesti vain Suomessa. Siksi julkisen vallan on turvattava suomen kieltä tutkivien ja huoltavien instituutioiden resurssit asianmukaisella tavalla niin, että ne voivat parhaalla mahdollisella tavalla vastata nyky-yhteiskunnan tarpeisiin.” (Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma)

Hakulinen, Auli & al.
Suomen kielen tulevaisuus.
Kielipoliittinen toimintaohjelma¹
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2009

Kotilainen, Lari
Suomensuojelija. Ohjekirja kielen pelastamiseen
WSOY, 2009

poliittinen toimintaohjelma)

Kotus-selvitys oli kylmä suihku vuonna 2009 julkaistulle kielipoliittiselle toimintaohjelmalle (Auli Hakulinen & al.: Suomen kielen tulevaisuus) ja Lari Kotilaisen Suomensuojelija-käsikirjalle. Miksi ihmeessä tiedeinstituutioiden, koulujen, yritysten tai kadunmiehen pitäisi välittää suomen kielestä, kun kerran valtionhallintokin on ajamassa alas kielen etua puolustavia rakenteitaan?

Miksi tosiaan? Miksi suomen kieltä pitäisi suojella ja mikä sitä uhkaa? Jos yleisöastokirjoituksia on uskomisen, nuorison kieli ja yhdys sana virheet (sic) ovat suomen kielen pahin peikko. Lari Kotilainen toteaa kuitenkin Suomensuojelija-käsikirjassaan, että suurin uhka suomen kielen asemalle ovat asenteelliset käyttöalueumenetykset.

Yhden tai kahden käyttöalueen englanninkielistyminen ei välttämättä tunnu vakavalta, mutta se voi johtaa nopeasti suomen muuttumiseen apukieleksi tai jopa kieleksi, jolla on enää kulttuurihistoriallista arvoa.

Kotilainen huomauttaa, että aluemenetyksiä on jo tapahtunut: kyseessä ei ole tulevaisuuden uhkakuva. Monissa suomalaisissa yrityksissä viralliseksi kieleksi on vaihdettu englanti – ja sitä todella edellytetään käytettävän jopa suomenkielisten keskinäisissä keskusteluissa ja sähköpostinvaihdossa. Itse amerikkalaisessa yrityksessä Suomessa – suomeksi – työskennelleenä pidän tätä ns. ”älyn riemuvoittona”: jos amerikkalaisessa yrityksessä voidaan pitää kaikki suomenkielisten välinen viestintä suomenkielisenä, niin on vaikea ymmärtää, miksei niin voitaisi tehdä suomalaisessa yrityksessä.

Yritysmailma ei ole ainoa luopio kielten taistelussa. Eräs jo osin menetetty alue on tiede. Tiedemaailman kieli ei ole ainoastaan Kotilaisen huolen aiheena, Auli Hakulisen ja kumppaneiden ”Suomen kielen tulevaisuus” omistaa aiheelle kokonaisen luvun. Tieteen kielen valinta ei ole tietenkään yksiselitteinen kysymys: suomalaisten tutkijoiden on käytettävä englantia voidakseen osallistua kansainväliseen keskusteluun. Myös nykyisin paljon käytettävä julkaisujen vaikuttavuutta arvioiva im-

paktipisteiden laskeminen suosii englanninkielistä tieteellistä julkaisemista. On kuitenkin hyvä kysyä, miksi ja kenelle tiedettä tehdään? Halutaanko tieteellinen keskustelu pitää puhtaasti akateemisen eliitin keskeisenä jutusteluna, vai pyritäänkö todelliseen vaikuttavuuteen: tutkimustiedon saattamiseen kansan ja poliittisten päättäjien ulottuville? Jotta tutkimustietoa voidaan kansanomaistaa suomalaiselle yleisölle, tarvitaan myös välineitä: suomenkielistä termistöä ja tutkijoiden suomen kielen osaamista. Hakulisen ja kumppaneiden toimintaohjelma esittää ratkaisuksi suomenkielisen tieteellisen keskustelun turvaamista siten, että yliopistoissa vaadittaisiin jatkossa tieteellisiin monografioihin ja artikkeleihin suomenkieliset tiivistelmät ja väitöskirjoihin edellytettäisiin sisällytettävän vähintään yksi suomenkielinen artikkeli. Sektoritutkimuslaitoksia toimintaohjelma kohtelee ankarasti: koska niiden tehtävänä on tuottaa suomalaista poliittista päätöksentekoa tukevaa tietoa, niiden on myös julkaistava suomeksi.

Mitä sitten tavallinen kadunmies voi tehdä suomen kielen eteen? Lari Kotilaisen ”Suomensuojelija” antaa tyhjentävän, yleistajuisen ja huumoripitoisen vastauksen. Suositellen kirjaa kaikille, jotka ovat vähänkään kiinnostuneita kielestä. Kotilainen esittää seitsemän oh-

jetta suomen kielen suojeleminen. Otan tässä esiin ohjeen numero 5, joka mielestäni kiteyttää koko kirjan sanoman: Käytä suomea! Sano asia suomeksi, jos voit. On ihan turha höpöttää *debit cardeista*, kun olemme vuosia pärjänneet hyvin pankkikortilla. Kotilainen muistuttaa, että tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että vieraskielisiä aineksia pitäisi pelätä: kielet ovat vuosituhansia lainanneet sanoja toisiltaan (tiesitkö, että esimerkiksi sana ”äiti” on lainasana germaanisista kielistä?), eikä ole mitään syytä lopettaa tuota kehitystä nyt. Innovatiiviset kielenpuhujat kuitenkin sopeuttavat lainasanat oman kieltensä rakenteisiin. Ja suomen puhujat – etenkin nuoret – ovat hyvin aktiivisia tässä suhteessa. Minua ainakin ilahduttaa se, miten suomalaiset uskollisesti vääntävät esimerkiksi englanninkielisten ravintoloiden (”Perjantai” eli Friday), tv-ohjelmien (”Isoveikka” eli Big Brother) ja vieraasta maasta Suomeen tulleiden ihmisten nimet (”Tero” eli Thierry) suomalaisiksi. Enpä tiedä, mitä englantia suoltavat mainosmiehet ajattelevat moisesta, mutta minä olen ainakin tyytyväinen. Suomi elää, vaikkakin välillä vieraiden vaikutteiden kautta. Jatkossakin on syytä käyttää itsepintaisesti suomea – aina kun se on mahdollista ja kaikilla elämän osa-alueilla. Huolimatta siitä, mitä valtionhallinto suuressa viisaudessaan tekee.